

EDEBİYAT MI, KÜLTÜR MÜ?

YABANCI DİLDE EDEBİYAT ÖĞRETİMİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Prof. Dr. Hüseyin Salıhoğlu(*)

Yabancı dilde edebiyat öğretiminden söz ederken Alman kültürünün ürünü olan edebiyatın öğretimini amaçlıyorum. Alman meslektaşlarımız Almancayı yabancı dil olarak öğrenen bütün ülkelerde edebiyat öğretiminin nasıl yapılması gerektiği konusunda kuramlar geliştirip önerilerde bulunuyorlar(**). Bu önerileri kuşkusuz saygıyla karşılıyor ve bunlardan yararlanmanın gereğine inanıyorum. Ancak, söz konusu ettiğim meslektaşlarımız bu kuramlarını yabancı dil olarak Almanca dersleri kapsamında verilecek edebiyat öğretimini ülke ve kültür farkı gözetmeksizin ana dili Almanca olmayan bütün ülkeler ve toplumlar için düşünüyor ve gittikleri kimi ülkelerdeki deneyimlerinden yararlanarak geliştirmeye çalışıyorlar. Bu alanda geliştirilecek bir edebiyat kuramının belli ülkelerle sınırlı kalmayıp bütün ülkelerde geçerli olmasını istemenin normal olduğunu kabul etmekle birlikte Fransa'daki bir Almanca bölümü için düşünülen modelin ya da İngiltere ve İspanya'daki bir Almanca bölümü için düşünülen modelin bir Hindistan, Çin ya da Türkiye için aynı olmasını uygun bulmuyorum; aynı olması da mümkün değildir zaten. Bu alanda yeni sayılabilecek kültürlerarası germanistik (interkulturelle Germanistik) adında bir kavram da geliştirilmiştir. Ne var ki, sosyal bilimler, doğa bilimlerinde olduğu gibi belli koşullarda aynı somut verilerin elde edildiği bir bilim dalı değildir. Sözgelimi toplumların yaşam biçimlerinin belirlenmesiyle düşüncelerinin oluşmasında dinin belirleyici işlevi vardır. Aynı dinden olan uluslar yaşam biçimleri bakımından ortak noktalar gösterdikleri halde farklı dinden olanlarda ortak noktaları bulmak çok daha zordur. Bunun yanında tarihsel ve ekonomik gelişmeler, değer yargıları, insanların

(*) Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Öğretim Üyesi

(**) Bu çalışmalardan sadece bir tanesi:

Alois Wierlacher (Hrsg.): Fremdsprache Deutsch. Grundlagen und Verfahren der Germanistik als Fremdsprachenphilologie, Bd. 1, 2, Wilhelm Fink Verlag (UTB-912-913), München 1980.

yetmişlik düzeyi ve konuşulan dilin ait olduğu dil ailesi, ortak bir kuramın belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Anlaşılacağı gibi farklı kültürler için ortak bir model oluşturmanın pek de kolay olmadığını vurgulamak isterim. Kültürden kısaca din, ahlak, töre, dil, hukuk, sanat, bilim ve eğitim biçiminde ortaya konan değerler anlaşıldığına göre buradaki unsurların bütün ülkeler için benzer olduğunu iddia etmek olanaksızdır. Dil ve edebiyat öğretimi için mesafeyi de belirleyici öge olarak görebiliriz. Almanya ve Almanca üzerinde odaklaştığımız zaman tarihsel mesafenin yanında coğrafi uzaklığın da Türk öğrenciler için belirli bir olumsuzluk ögesi olduğunu görürüz. Çünkü bir İtalyanın, Belçikalının ya da İsveçlinin uzaklık bakımından olsun, iletişim bakımından olsun sahip olduğu avantajlar Türklerde yoktur. Daha doğrusu Almanya ile birlikte Avrupa bize uzak ve belli oranda kapalıdır. O nedenle bizim öğrencilerimizin yetiştirilmesine yönelik kuram ve modelleri kendi üniversitelerimizde ders veren Türk bilim adamları geliştirmeli, deneyimlerini yazıya dökmeli ve yetişen kuşaklara aktararak yardımcı olmalıdır. Bu cümleden olarak izin verilirse Almanca bölümlerinde verilecek edebiyat dersleri konusunda kendi görüşlerimi açıklamak istiyorum^(***).

Edebiyat Derslerinin Amacı

Edebiyatın malzemesi dil olduğuna göre yabancı dildeki edebiyat öğretimi ile ilgili araştırma, dil öğretimi ile ilgili araştırmadan soyutlanamaz. Edebiyatın ve dilin, ait olduğu ülkenin sosyal ve kültürel boyutlarını yansıtmada belli işlevleri bulunur. Aslında her ikisi de bizim konumumuza göre yabancı kültürün ürünleri olduklarından Alman dili yabancı dil olduğu gibi Alman edebiyatı da yabancı edebiyattır. Bu itibarla yabancı dil öğretimi ile yabancı edebiyat öğretimi paralelliğini kurmak zorundayız. Yabancı edebiyatın dilinin yabancı olması zorunlu değildir. Örneğin Türkçeye çevirilmiş edebi eserlerle çalışmak mümkündür. Bu durumda dil olmasa bile edebi metnin içeriği yabancı olacaktır. Ancak, amacımız Alman edebiyatını öğrencilerimize Türkçe olarak aktarmak değil ki! Öyle olsa Almanca bölümlerinin bulunmasına gerek olmazdı. Ayrıca başka edebiyat bölümlerinde de Alman edebiyatı

(***) Bu konuşmamdaki bazı düşünceler ile bu alanda kuram geliştirmek için yazı yazar meslektaşlarımızın düşünceleri arasında kimi benzerlikler ortaya çıkarsa, bu benzerliklerin konunun doğasından kaynaklandığını, yirmi seneden beri başta Hacettepe Üniversitesi olmak üzere Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinde verdiğim Alman edebiyatı derslerinin birikiminden elde ettiğim görüşler olduğunu belirtmek isterim. Burada başkalarının görüşlerini kendime mal etmek gibi bir durum söz konusu değildir.

öğretilebilirdi. Bunu öğretilemez anlamında söylemiyorum, ama bizim amacımız sadece edebiyat öğretmek değil, aynı zamanda Almanca'nın öğrenilmesine de katkıda bulunmak olduğundan bu derslerin Türkçe yapılması bana varoluş amacımıza ters düşer gibi geliyor. Üstelik yabancı dilde verilecek edebiyat öğretiminin amaçları arasında aşağıda görüleceği gibi kısmen dil öğretimindeki amaçlar da saklıdır:

Dil öğretiminin amacı olan okuduğunu anlama, yazma, duyduğunu anlama ve konuşma becerilerinin elde edilmesine ileri düzeyde katkıda bulunmak.

Edilgen de olsa kelime haznesini genişletmek.

Okuma, analiz etme ve metin inceleme; elde edilen görüşleri tartışma ortamına aktarma, bir başka deyişle kullanma becerisini kazanmak; böylece amaç dilde kendini ifade etme becerisi elde etmek.

Edebi metine yaklaşım yöntemleri elde etmek.

Öğrenciyi kendi dünyası dışında başka dünyalarla ve başka kültürlerle (buradaki amaç Alman kültürüdür) tanıştırmak.

Kazanacağı yeni yaşantıların yanında kendi yaşantılarının bilincine varmasını sağlamak; bunları sözlü ve yazılı olarak dile getirmesi için teşvik etmek ve heveslendirmek.

Elde edilecek yeni deneyim alanları ile yetiştirmesine katkıda bulunmak.

Alman kültüründe ve dilinde düşünsel olarak çalışabilme becerisi kazanmak.

Bilimsel çalışmayı ve amaçlarını öğrenmek. Bu bağlamda;

a) Aktif, eleştirisel ve yaratıcı bir şekilde edebiyata katılımını sağlamak,

b) Niçinlerle, nedenlerle ve kanıtlarla çalışıp sentezlere varabilme yönünde deneyimler edinmek,

c) Yargı ve eleştiri becerileri edinmesine ve edebi-estetik görüşler kazanmasına yardımcı olmak.

Başka kültürlerin insanların başka biçimde düşündüklerini, böyle olmasının ise normal olduğunu anlamak; yabancı kültürlerle iletişim kurabilmek.

Hoşgörülü, dünyaya ve yeniliklere açık, başka ulusları ve insanları tanıyan, onları anlayan, kendisi ile onlar arasında karşılaştırma yapabilen, onlarla eşit olduğunu anlayan emansipe bir insan olmak.

Bilinçli, aydın, kişilikli, akılcı, evrensel ve üretken bir kimse,

iyi bir yurttaş ve öğretmen olarak yetişmesine yardımcı olmak; gerektiğinde bilim adamı olacak becerilerle donanmış olmak.

Yöntem

Yabancı olduğu Alman kültürünün edebi ürünlerini inceleyecek öğrencinin belirli düzeyi olması gerekir. Edebi eser, yapısı itibariyle karmaşıklık gösterdiğinden öğrenciye kendi dilinde bile belli oranda yabancıdır. Almanca edebi eserler ise Türk öğrencileri için daha da yabancıdır. O nedenle edebiyat dersi için kimi ön hazırlıkların tamamlanmış olmasında yarar görüyorum. Öncelikle birlikte çalışılacak öğrencilerin dil düzeylerinin ne olduğuna bakmak lazım. Dil düzeyi düşük olan öğrencilerle karmaşık ve kapsamlı metinleri incelenmeye başlamak yanlış olur. Onlarla yapılacak çalışmalarda kısa ve dili sade metinlerin seçilmesi uygun olacaktır; o arada işe basit edebiyat çalışması tekniklerini öğretmekle başlanabilir. Hemen bir yorum istenerek öğrencinin edebiyata karşı duyduğu hevesi daha işin başında kaçırmak uygun olmaz. Edebiyata yaratıcı bir biçimde katılmasını sağlamak için onun yapısı ve işlevi konusunda öğrenciyi aşama aşama bilgilendirmeye özen göstermeli. Değişik çağlardan seçilecek metinlerin analizlerine giriş çalışmaları yapıp öğrencileri ileri düzeyde yapılacak seminerlere hazırlamalı. Ancak bu hazırlıklar tamamlandıktan ve dil düzeyinin de yeterli olduğu belirlendikten sonra karmaşık ve kapsamlı metinlerin (eserlerin) incelenmesine başlanabilir. Edebiyat öğretiminde, dil öğretiminde olduğu gibi görsel ve işitsel yollardan da yararlanılabilir. Örneğin belirli eserlerin filmleri video ile gösterilerek öğrencinin hayal gücüne yardımcı olunabilir; yazıda betimlenen nesnelere, eylemler ve davranışlar somut olarak canlandırılır. Özgün metinle oyunlaştırılmış durumu arasındaki farklar (eksikler, fazlalar) tartışma ortamına aktarılabilir.

Almanca öğrencileri için geliştirilecek edebiyat kuramının sadece metne bağlı olması, daha doğrusu metinle sınırlı olması yeterli değildir. Almanca öğrenmek, öncelikli amaç olmasından dolayı okumaya yönelik bir yaklaşım tercih edilmeli. Ancak, bir yabancı kültürün edebi metnini sadece okuyup yorumlamak, çok kez mümkün olamamaktadır. Raimund Belgardt'ın¹ de belirttiği gibi edebi eser bulunduğu çevrenin siyasal, sosyal, ekonomik, düşünsel ve etik problemlerinin yumağını yansıttığından yabancı dildeki metne değişik yorumlama yöntemlerinin entegrasyonuyla yaklaşmak kanımca daha yararlı olur.

(1) Bkz. Alois Wierlacher (Hrsg.): Fremdsprache Deutsch, Bd. 2, München 1980, S. 411.

Edebiyatın düşündürmek, aydınlatmak, öğretmek, kıskırtmak ve eğlendirmek gibi toplumsal işlevleri var. Eserlerin büyük bölümünde zaman ve toplumsal koşullarla bir hesaplaşmanın bulunduğu görülür. Hesaplaşma kuşkusuz değişik biçimlerde oluyor. Kimi durumlarda yazar, mevcut dünya gerçeği ile olan anlaşmazlığını ve insanları daha mutlu kılacak başka koşulların arayışını sergiler. Böylece edebiyatta gerçeğin durağanlığı, dünyanın yapısı, onun siyasal, ekonomik, dinsel ve diğer belirleyici unsurları, insani ve toplumsal ilişkilere, yönelmelere ve değişimler dinamiğine aktarılır. Mevcut gerçeğin verdiği tatminsizlik, edebi eserin yaradılış nedenini oluşturur. Her çağ, kendi koşullarının gereği bir arayış içine girmiştir. Alman edebiyatına onyedinci yüzyıldan günümüze doğru bir göz atarsak Lessing, Goethe ve Schiller, Heine, Büchner, Hauptmann, Kafka, Brecht, Böll ve Dürrenmatt gibi pek çok yazarın arayış içinde olduğunu görürüz. Schiller, "insanlığa onun mümkün olan en mükemmel ifadesini vermek" sözüyle edebiyata idealin canlandırılması ödevini yükler. Brecht, dünyayı ve insanı değiştirmek ister. Dünya henüz mükemmel değildir; mükemmel olsaydı zaten insanların yapacakları fazla bir şey olmayacaktı. Ama dünya mükemmel olmadığına göre insanların yapacakları işler var. İnsan hep daha iyi, daha insancıl koşullar altında yaşamının özlemini çeker. O nedenle edebiyat, dünyanın iyileştirilmesi yönünde yapacağı katkı ile toplumsal işlev bakımından anlam kazanır. Edebiyat bir bakıma günlük yaşamın olumsuzlukları ile arzulan yaşam arasındaki uyumsuzluğun yansıtılmasıdır. Edebiyat toplumsal işlev bakımından her kademedede insancıl olma yolunda katkı sağlar. Toplumsal güdümü ve emansipe işlevi olmayan edebiyat yok gibidir. İyi incelenirse edebiyatta her zaman bir ideoloji eleştirisi ve dünya yorumu vardır. Felsefe, din, ekonomi gibi diğer sosyal unsurları da içermesinden dolayı çağını karakterize etme ve yansıtma gibi özellikleri vardır. Ünlü Alman yazarlarından Gerhart Hauptmann, "yazarlar tarihin gözyaşlarıdır" der. Yazarın ödevi insanları alışkanlığın durağanlığından kurtarmaktır; birlikte ve içinde yaşadığımız halde görmediğimiz, duymadığımız, düşünmediğimiz şeyleri olaylarla somutlaştırarak sunmaktır. Edebiyat gözü açılmayanların gözünü açar, ufkunu genişletir, görmediklerini gösterirken gördüklerinin de görmediği yönleriyle ve boyutlarıyla gösterir. Bunları yaparken ait olduğu çevrenin siyasal, ekonomik, sosyal, düşünsel ve ahlâki sorunlarını yansıtır. Ama onda Dürrenmatt'ın dediği gibi mevcut anlayışa karşı bir tepki, bir yanıt da vardır.

Bütün bunlara baktıktan sonra edebiyat öğretiminin kültür

öğretiminin (aktarımı) desteği olmadan düşünülmesinin ya da uygulanmasının pek de isabetli olacağını sanmıyorum. Bu itibarla Alman edebiyatının öğrencilere nasıl aktarılacağı ya da nasıl öğretileceği sorusu irdelenirken meseleye kültür boyutuyla birlikte bakılması gereği kendiliğinden ortaya çıkar. Çünkü öğrenci, edebi metni anlayıp yorumlayabilmek için edebi metnin ya da genel anlamda sanatın ona aktardığı bilgilerden daha fazlasını bilmek zorundadır. Oysa edebiyat ya da sanat, kültürel unsurlar içerse bile bir konu üzerine sistematik bir biçimde bilgi vermek için yaratılmamıştır. O sadece belli durumlar ya da konular üzerine görüşler yansıtır. Daha doğrusu edebi eserde yazar, dünyaya, topluma, gerektiğinde doğaya ve tanıya karşı tavrını koyar. O nedenle edebi metni anlayıp yorumlayabilmenin önkoşulu kimi konular ve durumlar hakkında yeterli derecede bilgi sahibi olmaktır. O halde öğrenciyi amaç dilin kültürü ve onun değerleri ile tanıştırmakta yarar var. Aksi halde öğrenci, ele aldığı metin karşısında bir nesne olmaktan ileri gidemez. Ülkenin tarihsel gelişimi hakkında bilgimiz yoksa edebi metni anlamakta da güçlük çekeriz. Örneğin Goethe'nin "Prometheus" şirine ya da "Faust" oyununa Hristiyanlık ve zamanın kilisesi hakkında, hatta feodal düzen ve mutlakiyet yönetimi hakkında bilgi sahibi olmaksızın yorum getirmek olanaksızdır. Yine 18. yüzyılın miras hukukunu bilinmezse Friedrich Maximilian Klingler'in "Die Zwillinge" (İkizler) adlı trajik oyunu anlaşılabilir ve yorumlanamaz. Hitler'in Nazi yönetimini bilmeden de Max Frisch'in "Andorra" adlı oyununu anlaşılabilir. Aynı şekilde Gerhart Hauptmann'ın "Yalnız İnsanlar" ya da "Gün Doğmadan" adlı oyunlarını Almanya'daki sosyal gelişmeleri ve dolayısıyla kadın hakları mücadelelerini tanımadan, "Kunduz Kürk" adlı güldürüsünü çağın ekonomik sistemini ve vahşi kapitalizmi, o günlerin siyasi koşullarını bilmeden anlamak ve yorumlamak mümkün değildir. XIX. yüzyıl Almanya'sının ekonomik gelişmelerini bilmeden Thomas Mann'ın "Buddenbrooks" adlı romanına sağlıklı bir yorum getirilemez. Kuşkusuz bu örnekleri çoğaltmak mümkün. Bu itibarla dil ürünlerine gerçek meydana çıkış sebeplerinden soyutlayarak bakmak yanlış olur. O halde metin ve konsept bilgisi ayrılmaz bir bütün olarak görülmeli.

Açıklamamı, izin verirsiniz bir anımla sürdürmek istiyorum. Bir zamanlar yapmakta olduğum bir master seminerinde **Sturm und Drang** devri yazarlarından Heinrich Leopold Wagner'in "Die Kindermörderin" adlı trajik oyununu işliyorduk. Bilindiği gibi bir kasabın kızı olan Evchen Humbrecht bir subayın tecavüzüne uğrar, hamile olduğunu anlayan kız evinden kaçır ve çocuğunu bir çamaşırcı kadının yanında dünyaya getirir, daha sonra da cinnet

getirerek çocuğunu öldürür. Ancak, teğmen Gröningseck Evchn'e evlilik sözü vermiştir. Şimdi eserin yorumlanmasında bu teğmenin suçlu mu olduğu yoksa suçsuz mu olduğu sorusu tam olarak cevaplanamıyordu. Evlenme vaadinde bulunduğu göre aslında teğmen, okurda kötü niyetli birisi olmadığı kanısını uyandırıyor. Buna karşın Evchen'in çocuğunu neden öldürdüğü bir türlü anlaşılamiyordu. Oysa biz bir taraftan soyluların o devirde burjuva kesiminden insanlara insanlık dışı davranışlarda bulunduğunu açıklıyor ve bunun kanıtı olarak da bu subayın davranışını gösteriyorduk, daha doğrusu yazarın bu mesajı vermeye çalıştığını belirtiyorduk. İşte tam burada eserle ilgili yorumumuz pek de inandırıcı olmuyordu. Ancak yaptığımız inceleme sonucunda gördük ki, Teğmen Gröningseck'in verdiği evlenme sözünün hiçbir anlamı yoktu, çünkü o devirde subayların evlenmesi yasaktı. Bu da gösteriyor ki, sadece eseri okuyarak doğru yorumlamak mümkün olamıyor; kültürel, toplumsal ve zaman zaman hukuksal bilgilere de ihtiyaç oluyor. Bu ve buna benzer bilgiler öğrencilere aktarılmadan uygun yorum yapılması düşünülebilir mi?

Öğretim elemanının öğrencilerle işlemek üzere seçtiği metnin hangi ön ve yan bilgilerle daha iyi açıklanabileceğini hesaplayarak metni o doğrultudaki bilgilerle ilişkilendirilip bir senteze varması yerinde olacaktır. Buradaki amaç, metinlerden yola çıkarak bir ülkenin tanıtımının yapılması değil, aksine metnin ait olduğu toplumun kültürü içinde anlaşılır kılınmasıdır. Amaç kültür içindeki benzer durumlar ana kültürde de varsa bu benzerliklere dikkat çekilir. İleri sömestrielerde ilgili malzemelerin hazırlanması ve incelenmesi işinin seminer ödevi biçiminde öğrencilere bırakılması yararlı olur. Bu tür bilgilendirmeyi bir başka bakımdan da gerekli görüyorum. Yabancı kültürün edebi eseri ile yüz yüze gelen öğrenci (okur), değerlendirme yaparken, kendi kültüründe kazandıklarını devreye sokar; ona kendi değer yargıları, toplumsal ve kültürel alışkanlıkları açısından bakar. Bu yaklaşım eserin yanlış yorumlanmasına neden olabilir.

Metinlerle birlikte kapsamlı bir kültür bilgisi aktarımı her zaman mümkün değildir. Bir başka deyişle metinle kültür ve kültürle metin arasında yeterli ilişki kurulamamaktadır. Onun için öğrenimin başında öğrencinin öğrenilen yabancı dili konuşan ülkenin siyasal, kültürel ve toplumsal gelişmesi hakkında genel bilgilerle donatılması yarar sağlayacaktır. Programın bu doğrultuda hazırlanması sanırım yararlı olur. Aksi halde öğrenenin oryantasyonunu kaybetme olasılığı vardır. Yani ağaçları görüp ormanı görmemek gibi bir tehlike ile karşılaşılabilir. Ormanı bir bütün ola-

rak görüp ondan sonra içindeki ağaçların yerini yapısını, cinsini ve yetiştirme koşullarını araştırmak, metnin içeriğini kavrayabilmek bakımından sanırım daha isabetli olur.

Edebiyat öğretimini edebiyat biliminin dışında tutmamız mümkün değildir. Edebiyat bilimi yapılırken edebiyat öğretimi araştırmaları da yapılmalıdır. Çünkü üniversitede yapılan öğretim bir bütündür. Roland Duhamel'in de belirttiği gibi "Edebiyat öğretimi edebiyat bilimine dayandırılmadan verilirse sağlıklı olmayacağı gibi edebiyat bilimi de ders uygulaması olmadan kuru bir spekülasyondan ileri geçmez ve edebiyatın işlevinden ayrılması anlamını taşır"¹.

Bu alanda hazırlanacak plan ve programlar araştırma ve öğretime yönelik olup kültür, kültür antropolojisi ve kültür sosyolojisi alanlarını da kapsamalıdır. Edebiyat öğretimindeki amaçlardan söz ederken öğrencinin başka kültürleri, başka ulusları tanımmasının ve böylece ufkunu genişletmesinin hedeflenmesi gereğine işaret etmiştim. Bu alandaki çalışmaların kimi üniversitelerimizde yapıldığı gibi karşılaştırmalı biçimde yapılmasının yararlı olacağına inanıyorum. Karşılaştırmalar yapılırken özellikle tarihsel süreçler gözönüne alınmalı; öğretimle ilgili araştırmalarda iki ülke arasındaki tarihsel, toplumsal, kültürel, ekonomik gelişmelerin farklılıkları ve benzerlikleri ele alınarak vurgulanmalıdır. Anadilden seçilecek yazarlar ve konular, yabancı kültürün benzer yazarları ve benzer konuları ile karşılaştırılabilir. Edebi ve değişik görüşler kazanmasına yardım eder. Yapacağı eleştirel değerlendirme ile kendi ulusla ürünlerine daha objektif bakacak, onları dünya edebiyatının uluslararası ölçülerine göre değerlendirecektir.

Dil öğretiminde kullanılan metin içeriklerinin anlaşılabilmesi de ancak kültür araştırmaları ve ülke bilgisi yardımıyla sağlanır. Almanca'nın konuşulduğu ülkeler arasındaki (az da olsa) kültürel ayrılıkların da gözönüne alınması gerekir. Ülkelerin güncel durumları, ilişkileri, yapıları, toplumların değer yargıları, dünya imajları, alışkanlıkları, örf ve adetleri, belirli durumlar karşısında kullandıkları sözlü ifadeler, jest ve mimiklere dayalı tavırlar, mentaliteler vb. araştırılmalı ve incelenmeli, gerektiğinde görsel ve işitsel yollarla öğrenciye aktarılmalı.

Bu nedenle ileride ister dilbilimi ağırlıklı olsun ister edebiyat bilimi ağırlıklı olsun Almanca öğretmeni olacak kimselerin, hatta çevirmenlik ya da başka işler yapacak kimselerin amaç kültürle

(1) Bkz. A.g.e., s. 525.

tanıştırılması gerekir. Ayrıca bugünkü istisnai durum bir yana bırakılırsa öğrencilerimizin büyük çoğunluğu için Almanya'yı gidip görme şansı yoktur¹. O halde öğrenci, o ülke hakkında ihtiyacı olan bilgileri öğrenimi sırasında edinecektir. Bu yüzden dili ile birlikte edebiyatını da öğrettiğimiz ülke ya da ülkeler hakkında, onun kültürü hakkında bilgi sahibi olmak özellikle biz yabancılar olarak önem vermeye çalıştığımız Germanistik öğreniminde daha da bir önem kazanıyor.

Metin ve Konu Seçimi

Yabancı dildeki edebiyat öğretiminde bir başka önemli konu, metin ya da eser seçimidir. Özellikle ilk sömestrielerde dil bakımından kolay anlaşılır ve yorumlanabilir metinlere ağırlık verilmesi gereğine yukarıda değinmişim. Çünkü yaptığım araştırmalara göre şu sıralar üniversitelerimizin Almanca bölümlerine gelen öğrencilerin yüzde seksenlere ulaşan çoğunluğu edebi eser okumamış. Bu nedenle öğrencinin öncelikle bu yönde güdülenmesi önem kazanıyor. Seçilen metnin öğrencinin sosyo-kültürel yaşamında bir anlam ifade etmesi, ilk sömestrielerde gözönüne alınacak husustur. Alternatifler arasından seçim yapılırken keyfi yol izlenmeyip belli nedenlere dayandırılmalı. Öğretim elemanı işleyeceği edebi metni özgürce seçebilmeli ve seçim yaparken neleri dikkate aldığını, öğrenciye ne kazandırmak istediğini açıklamalıdır. Alman meslektaşlarımızın bu alanda önerileri olsa bile (bu öneriler özellikle Almanca öğretimi kitaplarında vardır) ben yine de her ülkenin kendi kültürel ve toplumsal koşullarının ışığı altında o ülkenin öğretim üyelerinin daha isabetli seçim yapacaklarına inanıyorum. Ancak, Almanca konuşulan ülkelerden gelen öğretim elemanı varsa onun görüşlerinden de yararlanmak mümkündür. Ama meseleye öncelikle kendi toplumsal koşullarımız açısından bakmalıyız. Daha doğrusu Türk öğrencilere öğrenmeleri bakımından nelerin daha yararlı olacağı hedefinden hareket ederek edebi metinleri seçmeyi uygun görüyorum. Çünkü bir Alman için kendi kültürünü tanıtmak bakımından önemli sayılacak metinler benim açımdan her zaman isabetli görülmeyebilir.

Metin seçilirken konular gözönünde tutulur, ama onun estetik

---

(1) Bilindiği gibi, birkaç yıldan beri Türkiye'deki Almanca bölümlerine gelen öğrencilerin yüzde yüzüne yakını Almanya'da çalışan yurttaşlarımızın çocuklarıdır. Ancak, Almanya dönüşlü öğrencilerin uzun süreli olarak aynı yoğunlukta Almanca bölümlerine geleceklerini sanmıyordum.

değeri de gözardı edilmez. İlk akla gelen kuşkusuz ki, evrensel değerleri yansıtan metinlerin öncelik kazanmasıdır. Bu bağlamda öncelikle, metnin (eserin) totaliter ve otoriter rejimlere hizmet edecek bir kurguda olmaması, doğa üstü güçlere inanmayı ve insanı köleleştirmeyi amaçlamaması, insan aklını ve onun kullanılmasını üstün tutması özellikleri aranmalıdır. Şovenist ve köktendinci dünya görüşüne hizmet eden eserlerin insancıl dünya görüşünün kazanılmasında katkıları olamayacağı da bilinen bir gerçektir. Verilecek metinler öğrencinin kendini anlamasına, kişilik bulmasına yardım etmeli ve onu düşünmeye zorlamalıdır.

Edebiyat tarihi ile ilgili olarak da belli bir seçim yapılmasının yararına inanıyorum. Örneğin dili artık Almanlar için de anlaşılabilir duruma gelmiş olan Ortaçağ, Hümanizma ve Reformasyon, hatta Barock devri edebiyatıyla uğraşmanın isabetli olduğunu söylemek zordur. Alman edebiyat tarihi, Türk öğrencisi için önemli saydığım Aydınlanma Çağı ile başlamalı. Aydınlanma Çağına hazırlık olması bakımından Barock devrinin özetlenmesi uygun görülebilir. Aydınlanmadan itibaren edebiyat tarihi bir düşünce gelişimi, bir siyasi ve toplumsal gelişim kapsamında ele alınarak işlenmeli. Öğrencilerimizi Alman meslektaşlarımızın hazırlamış olduğu ve daha çok kendi öğrencileri için öngörülmüş olan edebiyat tarihi kitaplarını okumaya zorlamanın bir anlamı olduğunu da sanmıyorum. Almanlar için Almanca'da ürün vermiş pek çok yazarın önemli görülmesini ve bunların tek tek ele alınmasını doğal karşılamakla birlikte kendi öğrencilerimin okuması için sadece dünya ve Avrupa edebiyatı kapsamında belirli bir düzeye ulaşmış olanlarını tercih ederim. Diğerlerinin okunmasını istemek öğrenciyi hem ezberciliğe iter hem de edebiyat dersinden soğutur. Başlangıçtan günümüze kadar olan ve bütün devirleri özetleyen edebiyat tarihleri, yer yer geniş ve derinliği olan konuları birkaç cümle ile geçmek zorunda olduklarından öğrencilerimiz için yeterli açıklık ve anlaşılabilirlik sağlayamıyorlar. Bunun sonucunda öğrencilerimiz pek çok konuyu kavrayamadan cümle cümle ezberlemek zorunda kalıyor. Böylesi bir öğretimin, öğretim üyesini de öğrenciyi de aldatmaktan öte bir işlevi olmaz. Onun yerine çağların özelliklerini belirlemeye uygun yazarlar seçkisi yapıp onları daha genişliğine ve derinliğine işlemenin gerçekçi bir yöntem olacağına inanıyorum.

Sonuç olarak yabancı dilde edebiyat öğretiminde kültür ve ülke bilgisi boyutunun bulunduğu yadsınamaz. Yabancı kültürün edebiyatının öğretimini dil, edebiyat ve kültür korelasyonu biçiminde anladığımı vurgulamak isterim.